

De rettsløse

Hvilke konsekvenser har det for dagens flyktninger at menneskerettighetene er uløselig forbundet med å være borger av en nasjonalstat?

TEKST MARIKEN LAUVSTAD

Om bidragsyteren	
<p>MARIKEN LAUVSTAD er frilans dramaturg, teaterlærer, skribent og kritiker. Hun har en mastergrad i komparativ dramaturgi fra Universitetet i Cape Town, er utdannet innen performanceteater fra School of Stage Arts i København, og har dessuten praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) i teaterundervisning fra Kunsthøgskolen i Oslo.</p>	
	<p>HVA KAN HVER ENKELT AV OSS GJØRE FOR Å HJELPE FLYKTNINGER?</p>
<p>Her vil jeg gjerne svare i Arendts ånd, og jeg tror hun ville sagt at nøkkelen ligger nettopp i den avgjørende forskjellen på å handle og ikke å handle. Problemet er at for mange velger det siste, fordi de mangler tro på at handlingene deres egentlig har betydning, eller tviler på at en annen verden er mulig. Men i enden av hver av disse alternativene finnes det diametralt ulike virkeligheter. Derfor er handlingen alltid viktig. Hva den konkret skal bestå i, må likevel bli opp til den enkelte.</p>	

FOTO ERIKA HEBBERT

*Etter å ha forlatt sine hjemland, ble de hjemløse,
idet de forlot sin stat, ble de statsløse,
og da de ble frarøvet sine menneskerettigheter, ble de rettsløse
– et jordens avskum.*

HANNAH ARENDT

Over sytti år har gått siden den politiske tenkeren Hannah Arendts legendariske essay «Retten til å ha rettigheter» ble publisert for første gang, den gang under tittelen «The Rights of Man – What Are They?» i det amerikanske tidsskriftet *Modern Review* (1949). De systematiserte grusomhetene som ble begått mot sivilbefolkning, jøder og andre minoriteter under andre verdenskrig, hadde da skapt bred internasjonal enighet om at utarbeidelsen av et sett ukrenkelige menneskerettigheter var nødvendig. Disse skulle sikre asylretten og retten til statsborgerskap, ytringsfrihet, religionsfrihet og sosial trygghet. Ingen av FNs daværende 58 medlemsland stemte imot Menneskerettighetserklæringen under

stemmegivningen i 1948. Men knapt et år skulle altså gå før den politiske filosofen Hannah Arendt rettet skarp kritikk mot den.

Arendt, selv jødisk flyktning fra Tyskland, var statsløs helt fra 1933 og fram til hun fikk innvilget amerikansk statsborgerskap i 1951. Med andre ord hadde hun førstehåndskjennskap til sårbarheten det innebærer å eksistere utenfor nasjonalstatens beskyttelse. Så hvorfor kritiserte hun nettopp menneskerettighetene, som ble innført for å hindre at grusomhetene som ble begått under andre verdenskrig, gjentok seg?

Arendt mente at menneskerettighetene rommer et iboende og problematisk paradoks: De har kun gyldighet for mennesker som

Arendt mente at menneskerettighetene rommet et iboende og problematisk paradoks: De har kun gyldighet for mennesker som eksisterer innenfor rammene av en rettsstat.

eksisterer innenfor rammene av en rettsstat. I «Retten til å ha rettigheter» undersøker Arendt bindingsforholdet mellom nasjonalstaten og menneskerettighetene. For henne ligger det problematiske i menneskerettighetenes utforming at nasjonens suverenitet trumfer individets. Hvilke rettigheter har mennesket i kraft av å være et menneske alene – *uavhengig* av nasjonalstaten? spør hun. Fordi den moderne statsinstitusjonen er basert på prinsippet om nasjonal og territoriell suverenitet, og samtidig skal få oppgaven å beskytte de «universelle» rettighetene til alle mennesker, er den bygget på en umulig motsetning: Dersom individet mister alle sine rettigheter i det øyeblikket det løftes ut av sin politiske og samfunnsmessige kontekst, holder verden likevel ikke noe ved mennesket hellig, påpekte Arendt.^{1,2} Hun gikk ikke med på at menneskerettigheter er reelle med mindre mennesket anerkjennes som en enhet uten noen høyere autoritet over seg, og understreket faren ved at menneskerettighetsapparatet kunne bli et *simulakrum*: Rettighetene ville miste sin gyldighet nettopp overfor menneskene som trengte dem aller mest, og som de i utgangspunktet ble utformet for å ivareta. Ertertiden skulle med all mulig tydelighet vise hvor framsynt Arendts kritikk var.

72 år etter at essayet ble skrevet – hvilken relevans har Arendts «Retten til å ha rettigheter» i dag? Hvilke konsekvenser får det for dagens flyktninger at menneskerettighetene er uløselig sammenbundet med et gyldig statsborgerskap?

Når vi i dag snakker om menneskerettigheter, er det problematisk å karakterisere dem som universelle, umistelige eller ukrenkelige. Snarere kan vi karakterisere dem som i høyeste grad betinget, og systematisk krenket,

gjennom de sytti årene de har eksistert.

Per i dag er én av 97 mennesker i verden drevet på flukt.³ Flyktninger, asylsøkere, internt fordrevne og statsløse utgjør en stadig voksende kategori mennesker som er produsert av et internasjonalt statssystem som ikke fungerer. Nå er det de som internaliseres i leirer og som jages med vannkanoner og politihunder. Det er de som har fått armene sine stemplet med blekk av tsjekkisk og ungarsk politi. Det er de som er fordrevet fra sine hjemland og befinner seg i leirenes limbo. Det er deres gummibåter som skyves ut på havet igjen når de endelig når målet for reisen. De drepes ikke, som jødene, men like fullt har vi skapt et system som lar flyktninger dø på reisen mot beskyttelse.

Når Moria brenner, lar vi den brenne.

LANGS KOLONIALISMENS LINJER

I Norge er vi endelig i ferd med å ta et reelt oppgjør med vår rolle i kolonihistorien. Vi dissekerer, diskuterer og analyserer vår fortid med lupe, og historiefortolkning skaper opphetede debatter. Det bestående utfordres, og eurosentristeriske perspektiver møter ny motstand. Men hvordan leser vi vår *egen* tid? Vi diskuterer stadig det vanskelige flyktningproblemet, men vier mindre oppmerksomhet til hvilke politiske og økonomiske strukturer som har gjort det mulig at 80 millioner mennesker er drevet på flukt.⁴ Når vi snakker om postkolonialisme i Vesten, er det som regel med et fortegn om at kolonialismen hører fortiden til. Men i veldig mange afrikanske land er det ikke noe *post* i kolonialismen. Tvert imot er nykolonialismen høyst og smertefullt til stede. Vestlig plyndring av afrikanske naturressurser pågår fortsatt, i vår samtid.

Tidligere kolonimakter har fremdeles vesentlig politisk og økonomisk dominans over mange postkoloniale stater. Avkolonialiseringen er ikke bare et oppgjør med fortiden, den er like mye et oppgjør med samtiden, med nykolonialisme og vårt stadig mer problematiske økonomiske system.

Den danske professoren Martin Lemberg-Pedersen, som er tilknyttet Senter for migrasjonsstudier ved Københavns Universitet, mener at det postkoloniale perspektivet er en forutsetning for å kunne forstå de politisk-økonomiske bindingene som per i dag eksisterer mellom land mennesker flykter *fra* og land mennesker flykter *til*.⁵ Mange av verdens pågående politiske konflikter kan spores helt tilbake til maktdynamikken og ustabiliteten som oppsto under etableringen av nye nasjonalstater under kolonitiden.

Her bør vi huske Berlinkonferansen i 1885. Konferansen har blitt stående som et nærmest parodisk eksempel på historiens vilkårlighet: Etter initiativ fra den tyske kansleren Otto von Bismarck samlet representanter for tretten europeiske stater, USA og Det osmanske riket (det nåværende Tyrkia) seg rundt et bord. Bordet var dekket av et stort kart over Afrika. Kontinentet skulle deles jevnbyrdig mellom de mektige mennene, noen afrikanere var selvsagt ikke invitert. Flere av de nye grensene ble rett og slett trukket opp med linjal på dette kartet, og i tiden som fulgte manifestert på slagmarken, før de deretter ble etablert gjennom kolonimaktens styre. I årene etter konferansen ble samtlige afrikanske stater, så nær som Etiopia og Liberia, en realitet.⁶ At noe som ble til på så vilkårlig vis skulle bli toneangivende for den videre dynamikken mellom nasjoner og kontinenter, og skape så dype, permanente og tilsynelatende uforanderlige strukturer, er et smertefullt historisk paradoks. Især afrikanske historikere (som nigerianske Olayemi Akinwumi) har pekt på Berlinkonferansen som et skjebneøyeblikk for mange av de langvarige politiske konfliktene som senere skulle prege det afrikanske kontinentet.⁷

Vi befinner oss fremdeles i kolonialismens ekko. Vi beveger oss stadig langs de samme linjene som ble trukket da.

FOTO: THE HANNAH ARENDT PRIVATE ARCHIVE

I essayet «Retten til å ha rettigheter» fra 1949 rettet Hannah Arendt, selv flyktning, kraftig kritikk mot Menneskerettighetserklæringen. Essayet er aktuelt også i dag.

I «Retten til å ha rettigheter» adresserte Arendt hvordan menneskerettighetene er infiltrert i et nett av paradokser mellom individuelle, nasjonale og globalpolitiske interesser. At krig er god butikk for dem som kan tjene på den, er for eksempel knapt noe nytt. Da Norge ble valgt inn i FNs sikkerhetsråd i 2020, hadde Oljefondet året før økt sine investeringer i verdens største våpenselskaper med over 23 milliarder.⁸ Flere av selskapene kan knyttes direkte til Saudi-Arabias krigføring og drap på sivile i Jemen. Ifølge det svenske forskningsinstituttet SIPRI's tall fra 2019, har Oljefondet investert i 51 av verdens største våpen- og militærselskaper.⁹ For å kunne legitimere denne politikken er det fortsatt sterke interesser i sving, som er tjent med at *de andre* forblir nettopp *de andre*. Det er solid grunnlag for å hevde at nasjonalstaten Norge, nå som medlem av Sikkerhetsrådet, fortsatt tjener penger på flere av krigene i land mennesker flykter fra.¹⁰

FESTUNG EUROPA

I likhet med Menneskerettighetserklæringen går også EUs historie tilbake til de viktige årene like etter andre verdenskrig.¹¹ Blant unionens mest sentrale styringsprinsipper finner vi nettopp Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, som ble vedtatt av Europarådet i 1950. Derfor er det ikke lite paradoksalt at flyktninger og asylsøkeres bevegelse over EUs grenser har utviklet seg til EUs største hodebry det siste tiåret. Midt i globaliseringens tidsalder, hvor Norge har gjort seg avhengig av mobilitet på tvers av grenser når det gjelder alt fra teknologi og informasjon til økonomi, har grensene lukket seg for menneskene. Norge har for eksempel bidratt med 200 millioner kroner inn i et EU-fond som finansierer den libyske kystvakt, en kystvakt som begår grove brudd på menneskerettighetene.¹² Konsekvensen av EUs politikk har blitt en vedvarende humanitær krise på Europas terskel, hvor tusenvis av flyktninger har druknet og mistet livet.

De drukner fortsatt.

Mye av årsaken til at flyktningkrisen treffer Europa på den måten den gjør, er altså EUs egen arkitektur. Mens grensene langt på vei er eliminert mellom medlemsland, er nye og hardere grenselinjer trukket mot landene utenfor. Ifølge fjorårets tall fra The Global Passport Power Ranks tall fra 2020 (altså den offisielle rangeringen av hvilke pass i verden som har høyest verdi, basert på graden av bevegelsesfrihet de ulike passene gir) ser vi at vesteuropeiske land og tidligere kolonimakter skårer svært høyt, mens afrikanske land dominerer bunnsjiktet.¹³ Vi kan bevege oss fritt – de møter stengsler.

Da flyktningtilstrømningen via Middelhavet begynte å øke tidlig i 2011, og for alvor tiltok i 2015, sammenfalt det med at Europa gjennomlevde den (til da) største politiske og økonomiske destabiliseringen siden andre verdenskrig. Etter finanskrisen i 2008 var kontinentet allerede preget av en atmosfære av uforutsigbarhet og frykt – en frykt som snart skulle bringe latent nasjonalisme opp til overflaten. Til tross for en historie med grotesk minoritetsforfølgelse, feide iskalde vinder – dehumaniserende mekanismer og nye

konflikter – over det europeiske samfunnet: høyrepopulismens framvekst, flere autoritære ledere, nedbygging av sosiale støtteordninger i mange europeiske land, økt utsatthet blant minoritetsgrupperinger (som for eksempel homofile i Polen, Storbritannia og Frankrike) og en langt mer restriktiv flyktningpolitikk. Kulden skulle komme til å feste seg.¹⁴

Når jeg leser Arendts «Retten til å ha rettigheter» fra 1949, er det som om det samme isgufset slår mot meg fra boksiden. Da teksten ble skrevet, hadde det knapt gått fire år siden krigens avslutning. Verden befant seg fortsatt midt i en flyktningkrise. Siden den gang har nye linjer blitt trukket mellom *oss* og *dem*. Men fellesnevneren mellom da og nå er flyktningenes sårbarhet.

VERDENS AVSKUM

Ethvert menneske har rett til å søke asyl dersom man er forfulgt, sier Artikkel 14 i FNs menneskerettighetserklæring. Men siden flyktninger mangler rettigheten til å bevilges innreisevisum med formål om å søke asyl, hindrer visumkravet dem i å reise legalt. Unndratt tilgang til vanlig infrastruktur er de tvunget til å reise *under the grid*: Mennesker er funnet gjemt i madrasser og i koffertene. Mennesker har klatret opp i flyvinger og frosset i hjel i løpet av flyturen. I oktober 2020 ble fire menn fra Nigeria oppdaget mens de satt på roret til et norsk fraktskip, idet det la til kai på Las Palmas.¹⁵ Der hadde de gjemt seg i ti dager til sjøs, med havet og propellen like under dem hele veien. Måneden etter ble levningene

Det bestående
utfordres, og
eurosentristiske
perspektiver møter
ny motstand. Men
hvordan leser vi vår
egen tid?

Midt i globaliseringens tidsalder, hvor Norge har gjort seg avhengig av mobilitet på tvers av grenser når det gjelder alt fra teknologi og informasjon til økonomi, har grensene lukket seg for menneskene.

etter syv nordafrikanske menn funnet i en fraktcontainer i Asunción, hovedstaden i Paraguay.¹⁶ Da flyktningene fire måneder tidligere hadde kravlet inn i containeren, var håpet å komme seg videre til Milano fra den serbiske byen Šid. Slik skulle det ikke gå.

Hva sier det om oss, at vi tvinger flyktninger til å reise som rotter og kakerlakker? Med døden som et ikke usannsynlig utfall?

De mest avskyelige bildene på konsekvensene av svakhetene i asylretten er ofte de mest absurde. Rigide tolkninger av asylreglene gir seg utslag som er like surrealistisk trivielle som de er tragiske: Ingen visste til slutt hva de skulle gjøre med det enorme berget av sykler som ble satt igjen ved grensa på Storskog i 2015. For slik er grenseavtalen mellom Norge og Russland: De mange syriske flyktningene som ankom grensa, kunne ikke krysse den til fots. Skulle de ta seg inn i Norge, måtte de få tak i en sykkel først. Fotografier av sykkel-fjellet gikk verden rundt.¹⁷

Like absurde kan konsekvensene være om man får sin asylsøknad avslått: Familien Arlen Khadaa bodde nærmere to år på flyplassen i Kirgisistan etter å ha fått avslag på søknaden sin om opphold i Norge.¹⁸ Fordi han var statsløs, fikk han heller ikke slippe inn igjen i hjemlandet. Dermed måtte han bo på flyplassen og tilbringe dagene tuslende omkring i transittområdet. Sjelden har bildet på flyktningens limbo vært mer konkret.

Som flyktning har man mistet sin rett til en væren i verden. Man har blitt en ikke-borger, en «Borger av Ingensteder». Flyktingleiren er et slags ikke-sted, en slags liminaltilstand hvor verken varighet eller geografisk endestasjon er definert, og hvor man er avsondret fra verden omkring. I mange av Arendts teoretiske diskusjoner tar hun utgangspunkt i en

slags «verdensløshetens fenomenologi», og benytter denne som linse til å betrakte verden gjennom. Arendt mener at et sted først får sin fysiske forankring for mennesker idet de kan samhandle og gjensidig kommunisere sine tanker og meninger. Men i flyktingleiren opplever mennesker at meningene og ytringene deres ikke lenger har gyldighet: Flyktninger har ingen som helst reell mulighet til å påvirke sine omgivelser.

TOTALITARISMENS ARKITEKTUR

Ved ankomst til Moria mottar flyktninger et ID-kort. På ID-kortet står datoen for asylintervjuet. Men det kan ta to og et halvt år fra man ankommer leiren til man får avtale om intervju, og intervjuet representerer bare starten på asylprosessen. Etter hvert som antallet flyktninger i verden gradvis har økt, har leirene ikke bare vokst, men også i mange tilfeller gått fra å være midlertidige til å bli semipermanente. Enkelte palestinske flyktingleirer i det sørlige Libanon har eksistert i sytti år. Noen av flyktningene har tilbrakt hele livet der.¹⁹ Slik soner de en slags dom uten fastsatt lengde, for en forbrytelse de har begått bare ved å eksistere. Flyktninger forteller om en opplevele av gradvis å svinne hen og miste seg selv, de blir gjennomsiktige av ikke å synes for noen. Følelsen av uvirkelighet tiltar desto lenger forvaringen varer. Forfattere som har overlevd holocaust – for eksempel Elie Wiesel, Primo Levi og Imre Kertész – har skildret slike opplevelser i sine litterære verk.²⁰ Mennesker kan ikke egentlig *leve* dersom eksistensen deres ikke gis gyldighet, mente Arendt.²¹ Så hvilket moralsk og politisk handlingsrom kan vi garantere mennesker som er i ferd med å miste sin plass i verden?

Her må vi et øyeblikk vende tilbake til kolonialismen og hvordan konstruerte systemer og maktdynamikker gjenspeiles i samtidens oppdelinger av (og forhandlinger om) både geografiske og sosiale rom. Geografene Edward W. Soja og David Harveys teorier om *spatial justice*²² kan leses som en utvidelse av Arendts tanker. «Spatial justice» bygger på bindingen mellom sosial rettferdighet og rom/sted (*space*). Soja mente at analysen av denne bindingen er avgjørende for å forstå sosial urettferdighet og utforme politiske retningslinjer som utfordrer territoriell dominans (en dominans vi for eksempel ser i nasjonalstatens kontroll over flyktingleirene).²³

Om vi undersøker migrasjonspolitikken til høyreorienterte regjeringer i Vest-Europa de siste årene, ser vi utviklingen av det som kan likne en taktisk manøver for å unngå mellommenneskelige møter mellom flyktinger og sivilbefolkning i så høy grad som mulig. I Norge ønsker Høyre å hjelpe flyktingene i «nærområdene», altså områdene med krig og forfølgelse de må flykte fra. FrP vil avvikle asylinstituttet helt og holdent og i stedet opprette asylsentre i Afrika og Asia.

Det mellommenneskelige møtet med Den andre må skje *på tross av* samfunnets strukturer. Vi dehumaniserer, fremmedgjør og diskriminerer flyktinger ved at de forvares og oppbevares i leirene på en måte som avsondrer og isolerer dem, og som umuliggjør vanlige menneskelige møter mellom borgere og «ikke-borgere». Denne usynliggjøringen er skremmende effektiv og en del av totalitarismens rammeverk. Flyktingleirer er underlagt en gjennomgripende logikk om en overlegen makt som utøver sin politiske kraft.

Derfor representerer de også totalitarismens arkitektur.

For hva skulle vi gjort hvis vi tillot flyktinger å bli fullt ut menneskelige for oss? Vi ser at det skjer noe fundamentalt med hjelpearbeidere som har vært i Moria. De strever med å finne metaforer som er sterke nok for det de har opplevd, og opprøres av vår likegyldighet. De må male stadig mer brutale bilder. Det er som om de forsøker å riste oss, hardere og hardere. Skal vi ikke våkne snart?

Men vi vet jo det meste allerede. Vi vet hvor tynne teltdukene er mot vinterkulda, at

Mange av verdens pågående politiske konflikter kan spores helt tilbake til maktdynamikken og ustabiliteten som oppsto under etableringen av nye nasjonalstater under kolonitiden.

Når jeg leser Arendts «Retten til å ha rettigheter», er det som om et isgufs slår mot meg fra boksidene. Siden den gang har nye linjer blitt trukket mellom *oss* og *dem*. Men fellesnevneren mellom da og nå er flyktingenes sårbarhet.

mennesker knivstikkes i matkøen og kvinner voldtas om natta, at barn subber rundt i søppel, at epidemier av skabb og bakterier sprer seg konstant i leirene. Vi har sett den mest brutale lidelse på tv. Hvordan kan det ha seg at alle vitnesbyrdene gradvis mister sin kraft?

Det er nemlig ikke bare i leirene at normaliteten langsomt forskyves. Det gjør også vår grense for hvilken urett vi aksepterer. Flyktningbarn som kan ha

tilbrakt hele oppveksten sin i Norge, blir utvist ved attenårsalder dersom det viser seg at foreldrene har løyet om bakgrunnen sin. I hvilke andre tilfeller straffer loven barn for handlinger foreldrene har begått? Dette er bare ett eksempel på at det ikke kun er flykninger som dehumaniseres. Vi dehumaniserer gradvis oss selv og hverandre.

Enda et steg i retning av systematisk dehumanisering tar vi når hjelpere kriminaliseres. Gunnar Stålsett lot en ureturnerbar asylsøker uten lovlig opphold jobbe for seg i 14 år. Politiet ønsket at han skulle idømmes ubetinget fengsel. – Jeg ville gjort det samme igjen, fortalte Stålsett pressen. Menneskerettighetsforkjemperen Arne Viste ble dømt til ett års betinget fengsel for å ha ansatt papirløse migranter gjennom sitt bemanningsbyrå. Å behandle flykninger som fullverdige mennesker, som om de *har* rettighetene de mangler, blir altså også straffet av nasjonalstatens rettsapparat. Slik ser vi at nasjonalstaten ikke bare trumfer flyktingen som individ, den trumfer også borgeren som vil hjelpe.

På tross av at Norge er et demokrati, kan vår stat like fullt ha en totalitær framferd overfor enkeltmennesker som ikke er beskyttet av et norsk statsborgerskap. Desto mer omfattende flyktningkrisa har blitt, desto større behovet for hjelp har vært, desto mer har Norge strammet inn og reglene blitt strengere. Ved å vende ryggen til Europas største humanitære krise, hvilket land er Norge i ferd med å bli? Hva gjør den restriktive flyktningpolitikken med *vår* menneskelighet?

ARENDDT OG ANSVARET VÅRT

I 1961 reiste Hannah Arendt til Jerusalem for å følge rettssaken mot krigsforbryteren Adolf Eichmann, en av de hovedansvarlige for identifikasjon og transport av jøder til konsentrasjonsleirene under holocaust. Arendts reflekterende tekster fra rettsprosessen ble til boken *Eichmann i Jerusalem. En rapport om ondskapens banalitet* (1963). Her beskriver hun Eichmann som prototypen på en firkantet byråkrat, en trist mann som bare hadde forsøkt å gjøre jobben sin.²⁴ Både boken og Arendts ondskapsbegrep møtte kraftig motstand. Men det Arendt ønsket, var aldri å unnskyldte eller trivialisere grusomhet.²⁵ Poenget hennes var at det fremmedgjorte mennesket kan bidra til grusomhet simpelthen gjennom konformitet og manglende evne til selvstendig tenkning. Hun betraktet Eichmann først og fremst som en svært tjenestetetro mann, og gikk ikke engang med på å kalle ham antisemitt.

Erfaringene fra andre verdenskrig utgjør hjørnesteinen i Arendts tenkning. Gjennom sin analyse av opptakten til krigen, har hun gitt oss innsikt i prosessene som påvirker enkeltpersoner og byråkrater når de velger å adlyde regelverk som resulterer i dypt uverdige og dehumaniserende behandling av andre mennesker. Vi har riktignok skapt systemene, men systemene skaper i sin tur også oss: De kan både gjøre det svært vanskelig å nå fram med protester og i tillegg fungere som et frikjøp fra vårt ansvar som enkeltmennesker.

LITTERATUR

Primærkilde:

«The Right to Have Rights» (Arendt, H. 1949, *Modern Review*)

Sekundærkilder:

Arendt, H. 1951. *The Origins of Totalitarianism*. Penguin.

Benhabib, S. 2018. *Exile, Statelessness and Migration*. Princeton University Press.

Borch, C. 2002. Interview with Edward W. Soja: Thirdspace, Postmetropolis, and Social Theory. *Journal of Social Theory*. 3(1), 113–120.

DeGooyer, S., Hunt, A., Maxwell, L. et al. 2018. *The Rights to Have Rights*. Verso.

Giglioli, L. 2016. Migration, Austerity, and the Crisis at the Periphery of Europe. *Othering & Belonging: Expanding the circle of Human Concern*. 1, 80–93.

Heberlein, A. 2020. *Hannah Arendt - Kjærlighet og Ondskap*. Cappelen Damm.

Så lenge vi i Norge betrakter de vanvittige juridiske forløpene mot flyktninger som en trist, men uunngåelig nødvendighet, vil vi heller aldri måtte ta noe av ansvaret for uretten som begås mot dem. Jurist og forfatter Anne Holt brukte i en kronikk begrepet «statlig mishandling» om uforutsigbarheten Mustafa Hasan ble utsatt for under behandlingsprosessen av saken sin.²⁶ At jurister bruker så sterke ord, er viktig. Det understøtter ansvarliggjøringen av UNE og UDIs lovforskningspraksis.

EN KOMPROMISSLØS TENKER

Det Hannah Arendt framfor alt etterlot seg, var en antropologi som utfordrer våre normative strukturer.²⁷ Tenkningen hennes utgjør et politisk-filosofisk rammeverk tuftet på fundamentalt annerledes prinsipper enn moderne juss. Derfor kan Arendts analytiske verktøy igangsette nye politiske samtaler. Og nye samtaler er kanskje avgjørende for å bringe oss ut av menneskerettighetskrisen. Det er en krevende øvelse å forestille seg vår verden fundamentalt annerledes enn den er. Likevel insisterte Hannah Arendt på at det nettopp er her nøkkelen ligger gjemt: Vi må våge å forestille oss en annerledes verden. Vi må *insistere* på at en annen verden er mulig enn den verden som omgir oss med sin grusomhet og sin bestialitet. Arendts urokkelige tro på dette går som en mild understrøm gjennom hele hennes teoretiske produksjon, og utgjør, slik jeg ser det, også grunnlaget for verkenes radikalitet.

Heidenreich, N. 2019. In: Hildebrandt, P., Evert, K., Peters, S., Schaub, M., Wildner, K. & Ziemer, G. (red.). *Performing Citizenship: Bodies, Agencies, Limitations*. Basingstoke: Palgrave MacMillan. 266–2.

Hildebrandt, P., Evert, K., Peters, S., Schaub, M., Wildner, K. & Ziemer, G. (red.) 2019. *Performing Citizenship: Bodies, Agencies, Limitations*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Isin, E. 2019. Doing Rights with Things: The Art of Becoming Citizens. In *Performing Citizenship: Bodies, Agencies, Limitations*. Hildebrandt, Evert, Peters et al., red. Basingstoke: Palgrave MacMillan. 45–56.

Slagstad, R. 2019. *Hannah Arendt*. Oslo: Pax Forlag.

Tamayo, S. 2019. Spaces of Citizenship. I: Hildebrandt, P., Evert, K., Peters, S., Schaub, M., Wildner, K. & Ziemer, G. (red.). 2019. *Performing Citizenship: Bodies, Agencies, Limitations*. Basingstoke: Palgrave MacMillan. 120–134.

Overordnet kan disse tekstene leses som et bidrag til en ansvarliggjøring både av enkeltmennesket og statsinstitusjonen. For Arendt var ansvarsbevisstheten et av ondskapens viktigste motstykker.²⁸ Og her var hun fullstendig kompromissløs: Hun plasserer menneskets ansvar i sentrum. Men hvem og hva kan mennesket holdes til ansvar for? Og hva innebærer det å ta dette ansvaret?

I tekstsamlingen *Ansvar og dømmekraft* (utgitt posthumt i 2003), videreutviklet Arendt filosofien hun introduserte i *Vita activa – Det virksomme liv* fra 1958.²⁹ For Arendt fikk en tanke først mening når den var knyttet til handlingen den resulterte eller kunne resultere i. Som statsløs hadde hun opplevd å bli fratatt sitt handlingsrom, og sammen med andre erfaringer fra andre verdenskrig bidro kanskje dette til at Arendt betraktet muligheten til å handle ikke bare som en plikt, men som et privilegium.

Flyktningutfordringen vil ikke forsvinne. Covid-19-pandemien har sendt enda flere mennesker på flukt og gjort situasjonen deres enda vanskeligere. Over tid vil klimaendringer tvinge store grupper mennesker bort fra sine hjemland. Vi bør huske på at denne situasjonen har oppstått som konsekvens av en global politikk Norge er delaktig i. Norge er på ingen måte uten skyld. Så hva er da vårt ansvar? Hvilket land vil vi være? Og hvilket folk? ■

-
- 1 <https://criticallegalthinking.com/2019/07/12/hannaharendt-right-to-have-rights/>
 - 2 «The world found nothing sacred in the abstract nakedness of being human» (Arendt, OT, p. 299)
 - 3 Se www.unhcr.org/globaltrends2019/.
 - 4 Nye tall fra Flyktninghjelpen viser at 79,5 millioner mennesker er på flukt i koronaens tid, www.flyktninghjelpen.no/shorthand/fr/79.5-millioner-paa-flukt-i-koronaens-tid/index.html.
 - 5 Se www.academia.edu/40844966/Manufacturing_displacement_Externalization_and_postcoloniality_in_European_migration_control
 - 6 Se www.sahistory.org.za/article/berlin-conference
 - 7 Se www.dw.com/en/130-years-ago-carving-up-africa-in-berlin/a-18278894
 - 8 Se www.vg.no/nyheter/utenriks/i/BRox8w/oljefondet-oeker-investeringer-i-omstridte-vaapenselskap
 - 9 Se www.vg.no/nyheter/utenriks/i/BRox8w/oljefondet-oeker-investeringer-i-omstridte-vaapenselskap
 - 10 Se www.reddbarna.no/oljefondet-ut-av-vapenindustrien
 - 11 Opphavet for unionen ble stiftet i 1951, da Frankrike, Italia og Tyskland, Belgia, Nederland og Luxembourg opprettet Den europeiske kull- og stålføder (EKSF).
 - 12 Se <https://e24.no/internasjonaoekonomi/i/y3neqx/norsk-stotte-til-libyas-omstridte-kystvakt>
 - 13 Se www.passportindex.org/byRank.php
 - 14 Se www.nrk.no/urix/xl/grenselos_-homohat-i-europa-1.14440656
 - 15 Se www.nrk.no/vestfoldogtelemark/mennene-gjemte-segti-dager-bak-roret-pa-oljetanker-1.15214737
 - 16 www.theguardian.com/global-development/2020/nov/18/paraguay-shipping-container-deaths-north-african-men
 - 17 Se www.nytimes.com/2015/10/10/world/europe/bypassing-the-risky-sea-refugees-reach-europe-through-the-arctic.html og www.nrk.no/tromsogfinnmark/xl/sykelberget_-historien-om-asylistrommen-pa-storskog-1.13445624
 - 18 Se www.nrk.no/norge/strandet-pa-flyplassen-i-kirgistan-1.15122366
 - 19 Benhabib, s. 102.
 - 20 Benhabib, s. 111.
 - 21 HC, s.179.
 - 22 Kan på norsk kanskje best oversettes med «stedsrettferdighet».
 - 23 Borch, 2002.
 - 24 Heberlein, s. 144.
 - 25 Heberlein, s. 145.
 - 26 Se www.tronderdebatt.no/den-helt-uforutsigbare-behandlingen-av-mustafa-hasan-er-rett-og-slett-statlig-mishandling-i-en-rekke-trekk/o/5-122-14319?f-bclid=IwAR2VKzPuqZIZJA-KtTt-zihBRdUf50ld9Pix1RbfmEgal_IQmHqieh916zo
 - 27 Benhabib, s. 107.
 - 28 Heberlein, s. 153.
 - 29 The Human Condition (1958).